

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Kan man äga en vikingaskatt?

Hårdh, Birgitta

Fornvännen 1988, s. [57]-58

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1988_057

Ingår i: samla.raa.se

Debatt

Kan man äga en vikingaskatt?

... utan att Sölf-Gull- och Koppar samt allehanda Metallkärl och andre rare Stycken... i Jorden nidsatte äro at förwaras, men sedan antingen genom ägandenes Dödzfall eller aff hwariehanda annor orsak förgätne i Jorden quarståendes lempnade warda... Sweriges Lag, som binder at all Fynd vthi och på Jorden sammaledes och Botnfynd skal Lagligen angifwas och vplysas...

Så står det i Kungl Maj:ts plakat av den 5 juli 1684. I samma dokument varnas också upphittaren uttryckligen för att undandölja, förskingra, förmälta eller på annat vis förvandla något av fyndet utan strax göra anmälan om det. Upphittaren blev alltså genom plakatet skyldig att hembjuda fyndet. En tredjedel av fyndets värde skulle tillfalla upphittaren.

Detta kungliga påbud har legat till grund för lagstiftningen angående fornfynd. Hembudsplikt har hävdats för guld, silver och koppar i alla berörda lagar och förordningar under 1700- och 1800-talen. I vår nuvarande fornminneslag från den 12 juni 1942 stadgas i § 11 angående fornfynd att: "... föremål, vartill ägare ej finnes, och kan det antas vara minst etthundra år gammalt, skall föremålet tillfalla upphittaren med skyldighet där det är helt eller delvis av guld, silver eller koppar... att mot lösen hembjuda det till staten". Fynd som ovan ska också, enligt § 12, utan dröjsmål anmälas till Riksantikvarien, till dennes ombud eller till polismyndighet. Preskriptionstiden för underlåtenhet att inlämna hembudspliktigt gods är två år. Förseelsen kan alltså preskriberas. Däremot bör skyldigheten att hembjuda kvarstå och kan också exekveras genom överexekutor (Hedenlund 1946 s. 389).

Angående straff stadgar i övrigt 1942 års lag, § 16 att: "Den som underlåter att anmäla fornfynd... have förverkat all rätt på grund av fyndet." Lagtexten kan tyckas enkel och klar. Guld, silver och koppar ska inlämnas. Underlåtenhet medför straff och alla rättigheter angående fyndet är förverkade.

För ett antal år sedan gjordes ett fynd av en vikingatida silverskatt på en gård utanför Lund. Skatten är den näst största som framkommit i Skåne under 1900-talet och är på många sätt också av stort vetenskapligt värde. Den torde vara deponerad ca 1018 och innehåller drygt 900 utländska och inhemska mynt, bl. a. några tidiga Lundapräglingar av Knut den Store. Bland smyckesilvret kan nämnas ett stort runt filigranspanne i Jellingstil och ett par fragmentariska smyckebrakteater, den ena präglad för den tyske kejsar Henrik II. I den numismatiska litteraturen går fyndet under beteckningen "Everlöf".

Upphittarna hävdar att fyndet gjordes i en gammal chiffonjé på gården och att silvret måste ha gömmts där av en sedan länge avliden släkting. Det förhållandet att fyndet inte gjorts i jorden utan inomhus, bland en avlidens kvarlätskap, sätter tydligen lagstiftningen ur spel. Släktingarna kan behålla silvret eller sälja det till den som betalar bäst.

På senare tid har det ju "gått pengar" i forn saker. De priser som kan betalas vid försäljning på öppna marknaden är ofta mångdubbelt högre än den statliga ersättningen vid inlösen. Det är troligt att många försök att undanhålla hembudspliktigt gods kommer att göras i framtiden. Därför är det viktigt att dessa frågor diskuteras nu. Det finns annars stor risk att antikvariska myndigheter i framtiden, i allt större omfattning, blir tvungna att försöka bevisa att fornsaker på auktioner och liknande egentligen är statlig egendom. Det här aktuella fallet är inte det första och blir med all sannolikhet inte det sista där antikvariska myndigheter kommer till korta.

Den danska lagstiftningen ger fynd som detta och även andra kategorier ett helt annat skydd. Oavsett fyndomständigheter och var det förvarats under en mellantid skulle t. ex. en vikingatida silverskatt ovillkorligen förklaras som

Danefø med skyldighet för inlösen. Danska kolleger har uttryckt förvåning över vår lagstiftning och dess tillämpning i detta fallet. I deras ögon är fyndet, och har varit, alltsedan vikingens närmaste arvingar avlidit, statlig egendom. Vad som inte kan ägas av privatpersoner kan naturligtvis inte heller ärvas.

Men ger den svenska lagen egentligen inte samma möjligheter som den danska? I det här aktuella fallet har uppenbarligen ett lagbrott ägt rum, fyndet har inte rapporterats och hembjudits. Att brottet preskriberats är en sak, men ska efterlevande släktingar verkligen kunna tjäna miljonbelopp på att en förfader varit ohederlig? Lagen säger ju direkt att underlåtenhet att anmäla ett fynd gör att man förverkat all rätt angående fyndet. Släktingarna skulle egentligen inte ens ha rätt till metallvärdet plus en åttondel!

En komplikation är naturligtvis om fyndet aldrig hamnat i jorden utan ärvt i generationer ända från vikingatiden. Den möjligheten får väl anses utesluten. Fynd av denna typ är, i alla fall där det kunnat fastslås, jordfynd.

Jordfynd av guld, silver och koppar är hembjudspiktiga. I § 11 talas om inlösen och om *hittelön*. Hittelön brukar utbetalas då ett förlorat

föremål återlämnas till den rätte ägaren. Staten har alltså hela tiden ägt fyndet.

Återigen — man kan inte ärva det som någon annan äger!

Jag är inte juridiskt skolad och har möjligen tolkat lagtexten fel. Om så är, visar turerna kring det här aktuella fyndet på problem i lagstiftningen. Hur ska frågor av detta slag tacklas i framtiden? Borde inte detta vara något för den nya kulturminneslagstiftningen att ta upp till granskning?

Referenser:

Corpus Nummorum Saeculorum IX—XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of coins from the Viking Age found in Sweden. 3. Skåne. 4. Maglarp—Ystad. Stockholm 1987.

Kulturminnesvården i gällande lagstiftning. Utdrag ur lagar och författningar sammanställda av V. Granlund. 4:e uppl. 1964. Nyköping.

Hedenlund, J. A. 1946. Fornfynd och hembjudspikt. *Ad patriam illustrandam*. Hyllningsskrift till S. Curman. Uppsala.

Hårdh, B. & Jonsson, K. 1986. Fyndet i chiffonjén. Utställningskatalog. *Institute of Archaeology. Report series Nr 27*. Lund.

Birgitta Hårdh

Inst. för arkeologi, Lunds universitet,
Krafts Torg 1, 223 50 Lund.

Rådet i Visby och rådhuset av 1317

I sitt inlägg i *Fornvännen* 1986 (s. 224 ff.) vänder sig Hugo Yrwing mot mitt inlägg av 1985 och söker att underbygga sin tidigare framförda uppfattning om Hamsforts uppgift — rörande ett rådhusbygge i Visby 1317 — med ytterligare argument. Det är dock, såvitt jag kan förstå, inga hållbara sådana, vilket jag vill låta framkomma nedan.

Yrwings invändningar mot Hamsfort

Hugo Yrwing säger sig inte kunna acceptera Hamsforts uppgift om ett rådhusbygge i Visby

1317, då inte någon medeltida annalistisk gotländsk, svensk eller dansk källa har samma uppgift. Dessutom påpekar Yrwing, att Hamsfort kallar Gotland för "Gothia", men jag kan inte avgöra hurvida han menar att detta skulle göra uppgiften om rådhusbygget mindre trovärdig eller ej. Oavsett vilket, så kan dessa invändningsgrunder inte tas som något bevis för att Hamsfort inte har rätt. Det är ju trots allt så, att ytterst få inhemska gotländska medeltida källor är bevarade till våra dagar och vi vet ju inte något om vad de sedan 1600-talet försvun-